

Krabbamein

UNDIRRITAÐUR LENTI í sérkennilegum orðaskiptum við einn fyrirspyrjanda á liðnu ári. Tilefnið var að viðkomandi hafði tekið eftir því að heitið **krabbamein** væri ýmist notað sem eintölu- eða fleirtöluorð. Fyrirspyrjandinn var ekki sáttur við þetta og hafði samband við Íslenska málstöð. Niðurstöðunni úr þeirri umræðu lýsti hann þannig: „– og vorum við sammála um að nafnið á sjúkdómnum væri eintöluhugtak –“. Fyrirspyrjandi gat í þessu sambandi um áhyggjur sínar af því að svonefnd safnheiti væru á undanhaldi, bæði í íslensku og ensku, og sagði að þess væri sennilega ekki langt að bíða að talað verði um „sótthitana“ hjá sjúklingunum og að fólki verði boðin „vötn“ að drekka. **Safnheiti** lýsir Íslensk orðabók Eddu frá 2002 þannig: *orð (í et.) er haft er um magn af e-u (t.d. sandur, fólk).*

Eintala, fleirtala

Undirritaður samsinnti fyrirspyrjanda, hvað varðaði vaxandi hugsunarlausu notkun fleirtölu myndar af orðum sem hingað til hafa verið talin eintöluorð, og tók sem dæmi nýlega fyrirsögn úr dagblaði: „*Matarverðin hafa hækkað að undanfögnu.*“ Vera má að þarna sé enn eitt dæmið um yfirþyrmandi áhrif enskunnar á íslenska tungu.

Hins vegar sagðist undirritaður hafa vanist því frá upphafi að bæði heitin, **mein** og **krabbamein**, væru notuð í eintölu og fleirtölu. Krabbamein væri til dæmis ekki einn sjúkdómur, heldur mörg og ólík mein. Þess vegna væri rétt að nota fleirtölu þegar það ætti við. Beita þyrfti þó bæði smekkvísi og tilfinningu fyrir málinu auk þess að hafa nokkra þekkingu á meinunum. Í sama streng tóku tveir aðspurðir sérfræðingar, annar krabbameinslæknir og hinn meinafræðingur.

Undirritaður tók svo **húðkrabbameinin** sem dæmi. Þar væri um að ræða býsna ólíka sjúkdóma hvað varðaði uppruna, útlit, hegðun og horfur og að nauðsynlegt væri að geta komið slíku á framfæri við sjúklinga og almenning með notkun fleirtölunnar. Fyrirspyrjandi var hvorki sáttur við dæmin né röksemdafærsluna og mótmælti notkun fleirtölunnar mjög ákveðið og endurtekið. Samskiptunum, sem byggðust á hverju tölvupóstskeytinu á fætur öðru, lauk eftir að undirritaður kom með tilvitnun í Lækningabók handa alþýðu á Íslandi frá árinu 1884 eftir J. Jónassen, en þar segir meðal annars svo í umfjöllun um átumein: *Ein af þeim tegundum átumeina, sem einna optast koma fyrir eru hin svonefndu krabbamein.* Ótal dæmi um notkun fleirtölunnar má svo finna í ritum íslenskra lækna alveg fram á þennan dag.

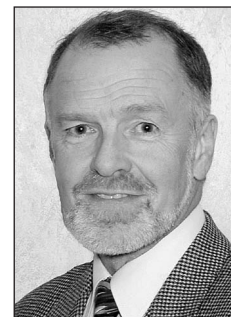
Tannsteinn

Sigríður Hrund Pétursdóttir, starfsmaður hjá einkaleyfaskrifstofunni Sigurjónsson & Thor ehf., sendi fyrirspurn vegna læknisfræðiheita **plaque** og **calculus**. Umfjöllun í hinum erlenda texta tengdist munn og tönnum þannig að heitin vísuðu augljóslega í **dental plaque** og **dental calculus**. Sigríður hafði flett upp í Íðorðasafni lækna og var ekki sátt við úrlausnir þess. Latneska orðið **calculus** kemur þar vissulega fyrir og er þýtt sem *stein*, en **dental calculus** er ekki sjálfstæð fletta. Undirritaður svaraði að bragði á þann veg að **dental calculus** væri það sem við nefnum **tannstein** í daglegu tali. Læknisfræðiorðabók Dorlands lýsir fyrirbærinu þannig: *hardur, steingerður massi, sem myndast á tönnum eða gervitönnum við kölkun á tannskán, breytilegur að lit frá rjómagulum til svarts.* Í almennu lýsingunni á **calculus** er að auki tilgreint að steingerður massi í líkamanum sé venjulega myndaður úr söltum steinefna.

Plaque

Íðorðasafnið birtir íslensku heitin **hörsli** og **skella** án frekari skýringa. Aftur var því leitað í Læknisfræðiorðabók Dorlands sem gefur þessar skýringar á **plaque**: *1. hvaða blettur eða flatt svæði sem er. 2. yfirborðslæg, þétt, upphækkuð húðmeinsemd sem er að minnsta kosti 1 sm í þvermál (0,5 sm samkvæmt sumum sérfræðingum).* **Dental plaque** er þannig lýst: *mjúkt, þunnt lag af fæðuleifum, slími og dauðum þekjufrumum sem falla út á tönnum og verða að jarðvegi fyrir vöxt ýmissa baktería.*

Undirritaður tók það upp fyrir meira en tíu árum, í tengslum við meinafræðikennslu tannlæknanema, að nefna heildarfyrirbærið **tannskán**. Sýnilegar, mjúkar skánir á tönnum má þó hæglega nefna **tannskellur**. Á þeim tíma var til siðs hjá sumum öðrum kennurum tannlæknadeildar að nefna fyrirbærið **tannskýklu**. Undirritaður lagðist gegn því með þeirri röksemd að **sýkla** væri gott heiti á **bacterial flora**, en að **dental plaque** væri miklu meira en sýklagróður, eins og framangreind lýsing gefur til kynna. **Tannskýkla** væri því ágætt samheiti um alla þá sýkla sem tönnum tengjast. Á sama hátt má búa til þægileg samheiti fyrir þær sýklategundir sem búa á öðrum tilteknum líkamssvæðum: **húðskýkla**, **munnskýkla**, **nefskýkla**, **ristilskýkla** og **skeiðarskýkla**.

Jóhann Heiðar
Jóhannsson

johannhj@landspitali.is